

A KÜLÖNLEGES JOGREND RÉGEN – ÉS EGY MESSZI-MESSZI GALAXISBAN

SZILÁDI LEVENTE

Károli Gáspár Református Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, Magyarország

ORCID: [0009-0007-5967-3532](https://orcid.org/0009-0007-5967-3532)

Abstract: A tanulmány a különleges jogrend természetével, történeti hátterével, kialakulásával, elméleti kérdéseivel (az alapjogokkal való kapcsolatával, kontrollmechanizmusaival), valamint a jognak az irodalomban (mint irányzat) való megjelenésével foglalkozik. A megközelítés alapjául szolgáló (film)irodalmat a George Lucas által konstruált fiktív világ, a *Csillagok háborúja* képezi. A dolgozat e világ keretén belül alkalmazott különleges jogrendre vonatkozóan tár fel – analóg módon – történeti és hatályos elméleteket.

Kulcsszavak: különleges jogrend, hadi állapot, szükségállapot, demokrácia hibernálása, jog az irodalomban, *Star Wars*.

THE SPECIAL LEGAL ORDER IN A GALAXY FAR, FAR AWAY

Abstract: The article focuses on the legal nature, historical background, development, theoretical aspects (fundamental rights, control mechanism), and their appearance in law in literature. The foundation of this thesis is the fictional universe created by George Lucas, known as *Star Wars*. Within this narrative framework, the study examines the special legal order presented in the saga through an analogical approach, with reference to both historical and contemporary legal theories.

Keywords: special legal order, state of emergency, state of war, hibernation of democracy, law in literature, *Star Wars*.

Fiatalkutatóink II., 197–211.

DOI: <https://doi.org/10.56037/978-963-646-399-1-13>

A KÜLÖNLEGES JOGREND JELLEMZŐI

*A Köztársaságra leselkedő fenyegetés miatt
sürgetően javaslom, hogy a Szenátus ruházza
fel a rendkívüli jogokkal a kancellárt*

Jar Jar Binks képviselő

(Star Wars, II. rész: A klónok támadása)

A műben megjelentek vizsgálata érdekében fontos meghatározni, hogy mit is jelent a különleges jogrend, továbbá érdemes néhány kérdést feltenni a jogintézménnyel kapcsolatban. Melyek a kivételes hatalomgyakorlás történelmi gyökerei, és miért válhat ilyen hatalomgyakorlás szükségessé az alkotmányos rendszerekben? Mikor jelent meg alkotmányjogi szabályozásuk, és mikor váltak az alkotmányjog részévé? Mi igazolhatja bevezetését, és melyek az alkalmazásának alapvető feltételei? Mi a funkciója, és milyen érdekeket vagy értékeket véd?¹ A hatályos különleges jogrendtípusok az Alaptörvény szerint: a *hadiállapot*, a *szükségállapot* és a *veszélyhelyzet*.² A válaszok keresése előtt fontos tisztázni, mit is értünk a különleges jogrend alatt, amely Csink Lóránt megfogalmazásában: „a társadalom működésének egy olyan állapota, amelynél a biztonság különösen is fenyegetett, olyan mértékben, hogy az állam speciális szabályokat alkot a biztonság fenntartására, megmentésére”.³

A történelem során a biztonság és a szabadság dichotómiája szorosan összefüggött. Az egyre növekedő veszély következtében az állampolgárok készek feláldozni szabadságukból biztonságuk fenntartása miatt, de e jogaikról nem mondhatnak le teljesen; meg kell határozni azt az értéket, amely optimális.

„A kivételes állapot önmagában meghatározza azokat a jogilag szabályozott időszakokat, amelyek megkülönböztetendők az anarchiától, ugyanis az országok többségében pozitív jogi normákban van meghatározva az alkalmazásuk.”⁴

¹ Trócsányi László: A különleges jogrend elméleti kérdései, in Nagy Zoltán – Horváth Attila (szerk.): *A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei*, Budapest, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 2021, 27.

² Magyarország Alaptörvényének 48–56. cikke tartalmazza a magyar szabályozás kardinális pontjait, lásd még a korábbi típusokról (a rendkívüli állapot, a szükségállapot, a megelőző védelmi helyzet, terrorveszélyhelyzet, váratlan külső támadás és a veszélyhelyzet): Jakab András – Till Szabolcs: A különleges jogrend, in Trócsányi László – Schanda Balázs – Csink Lóránt (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*, nyolcadik, átdolgozott kiadás, HVG–ORAC, Budapest, 2021, 437.

³ Csink Lóránt: Mikor legyen a jogrend különleges?, *Iustum Aequum Salutare*, XIII. évf., 2017/4, 7–16.

⁴ Balássy Ádám Miklós: Kormányrendelet – tanulmány a magyar közigazgatásból 2, *De iurisprudencia et iure publico*, 2023/1, 10.

A különleges jogrend bevezetéséhez fenn kell állnia valamilyen különleges helyzetnek, a válságkezelés indokának. Ezek taxatív nem sorolhatók fel, de ilyen lehet például: külső vagy belső fegyveres konfliktus, természeti csapás, ipari szerencsétlenség, gazdasági vagy társadalmi válság, kibertámadás. „Alkotmányi szinten egyetlen különleges jogrendi szabály is elegendő, amely viszont általános és így többféle tartalommal kitölthető, a garanciát pedig nem a részletező szabályozás, hanem a kontrollmechanizmus kiépítése jelenti.”⁵ „A különleges helyzetek így előre nem látható, az állam, a társadalom és a jogrend alapjait fenyegető változások, amelyek bár temporálisak, de a helyzetek végének pontos meghatározása rendkívül nehéz.”⁶

Nincs egységes, objektív fogalom azt illetően, hogy mit is jelent a válság vagy a válságkezelés. A válság a döntéshozók döntésén múlik; azon, hogy mit gondolnak, értékelnek annak. „A válságfogalmak közösek abban, hogy valamiféle nem várt változást, működési zavart vagy fenyegető körülmény beálltát feltételezik, amely gyors beavatkozást igényel, s melynek hiányában a kialakult helyzet rosszabbra fordulhat.”⁷

„Az állami működés oldaláról [...] a válsághelyzet olyan működési zavar vagy annak közvetlen veszélye, amely még nem igényli különleges jogrend kihirdetését, de az egyes szakmai szervek, igazgatási rendszerek normál működésén túli aktív közbeavatkozása szükséges a nem kívánt következmény elkerüléséhez.”⁸

„A válságkezelés [...] lényegében az arra hivatott szerv szabályozott beavatkozása valamely folyamatba annak érdekében, hogy a jelentkező vagy várhatóan bekövetkező kihívás okozta negatív hatások elkerülhetőek, minimalizálhatóak legyenek, visszaállítható legyen a normál működés.”⁹

A különleges helyzetek közös jellemzője, hogy gyors állami beavatkozást, intézkedést igényelnek, amely a közigazgatás szinte minden területén érezteti hatását.¹⁰ A különleges jogrendek esetén megfigyelhető az a tendencia, hogy főszabály szerint az egyszemélyi vezetők és a szűkebb körű testületek megerősödnek a szélesebb döntéshozó testületekkel szemben. Ennek keretében a végrehajtó hatalom intézkedési lehetőségei kibővülnek, és végső soron a végrehajtó hatalom az, amely meghozza az olyan intézkedéseket, amelyek békeidőben, az

⁵ Csink: *Mikor legyen a jogrend különleges?*, 16.

⁶ Mészáros Gábor: Uralhatja-e a jog a kivételes állapotot? A kivételes állapot elmélete két rivális állaspont alapján, *Iustum Aequum Salutare*, XIII. évf., 2017/4, 32.

⁷ Kádár Pál – Hoffman István: A különleges jogrend és a válságkezelés közigazgatási jogi kihívásai: a „kvázi különleges jogrendek” helye és szerepe a magyar közigazgatásban, *Közjogi Szemle*, 2021/3, 1.

⁸ Uo., 1–2.

⁹ Uo., 2.

¹⁰ Vö. uo., 7.

állam normális működése esetén a törvényhozó hatalom hatáskörébe tartoznának.¹¹ „A különleges helyzetekben a jogszerűség későbbi helyreállítása érdekében kell megsérteni a szabályokat, vagyis törvényessé kell tenni a törvényteleniséget.”¹²

TÖRTÉNETI ASPEKTUSOK

*A valamilyen külső vagy belső ok miatt felborult állami működés és döntéshozatali rend helyébe lépő kivételes hatalomgyakorlás ideiglenes lehetősége nem új keletű jelenség az államelmélet történetében*¹³

A hatalom működését már az ókori görögök is vizsgálták. *Arisztotelész* szerint veszély idején célravezetőbb, ha a hatalom egy vagy néhány személy kezében összpontosul. Ez visszavezethető arra, hogy *Arisztotelész* alapvetően nem hitt abban, hogy mindenkinek részt kellene vennie a hatalomgyakorlásban.

Az ókori Rómában az állandó magisztrátus mellett egy rendkívüli magisztrátus, a *dictator* is jelen volt, aki szükséghelyzet esetén tisztségét kinevezéssel nyerte el. A Római Köztársaság végének időszakában bizonyos esetekben a *Senatus* úgynevezett *senatus consultum ultimum* kiadásával felhatalmazta a *consulokat* arra, hogy a meglévő közjogi korlátok nélkül járhassanak el. Ez nem volt más, mint egy senatusi határozat, a szükségállapot kinyilvánítása.¹⁴ A *senatus consultum ultimum* a hatalom koncentrációjának egy új módszerét jelentette, amely egy új típusú kormányzat lehetőségeit vetítette előre. Az állam létét fenyegető külső vagy belső szükséghelyzetben a legfőbb polgári és katonai hatalmat, a *summum imperiumot* egyetlen magisztrátusra, a *dictatorra*, más néven *magister populira* ruházták. A *dictator*t a *consulok* egyike nevezte ki a *Senatus* egyetértésével, a népgyűlés megkérdezése nélkül, akár hivataltársa tiltakozása ellenére is. Hivatali ideje hat hónapra szólt, de lejárt a kinevező *consul* hivatali idejének leteltével is. Működése alatt a *consulok imperiuma* nyugodott, intézkedései ellen *intercessiora* nem volt lehetőség. A *dictator* hatalma bár rendkívüli, de törvényes hatalom volt.¹⁵

¹¹ Vö. uo., 7.

¹² Mészáros: *Uralhatja-e a jog a kivételes állapotot?*, 37.

¹³ Trócsányi: *A különleges jogrend elméleti kérdései*, 27.

¹⁴ Balássy Ádám Miklós: *Az Országgyűlési határozatokról – és a Házsabályról, Jogelméleti Szemle*, 2024/3.

¹⁵ Pókecz Kovács Attila: *A római köztársaság válsága I.* (i. e. 133–44), *JURA*, 2009/2, 139–152. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8382678> (Letöltés: 2025. május 13.) Lásd még Földi András

„A kivételes hatalom és a különleges jogrend szabályozása a hatalommegosztás, a törvényeknek alávetett állami működés elvével, az alapjogok elismerésével és a jogforrási hierarchia érvényesítésével nyert ismételten értelmet.”¹⁶ *John Locke* szerint különleges helyzetekben a közösség szabadságának és biztonságának fenntartása és megvédése érdekében a szuverenitásból fakadó főhatalom a jog ellenében is gyakorolható. Ebben az értelmezésben a kivételes hatalomgyakorlás összeforr a közjó érvényesítésével.¹⁷

A különleges jogrend megítélését illetően a jogelmélet többféle megközelítést alkalmaz. A polgári átalakulást követően két teória alakult ki a kivételes hatalomgyakorlásról. Beszélhetünk-e külön rendes és kivételes jogrendről, vagy a kivételesség áttöri a jogot és jognélküliség alakul ki? E kérdés megválaszolásához *Carl Schmitt* (hasonló álláspontot fogalmazott meg Friedrich Koja is) és *Albert Venn Dicey* (és talán *Hans Kelsen* is ide sorolható) elméletei a mérvadók.¹⁸

Az egyik csoport képviselői szerint jogon kívüli jelenség, a másik szerint a jog uralma ebben az esetben is érvényesül. Az első csoport képviselője, *Carl Schmitt*¹⁹ értelmezésében a kivételes állapot sokkal inkább politikai, mint jogi kérdés.²⁰ A szuverént az alkotmány ruházza fel a politikai döntés meghozatalára, így a döntés elválik a jogi normától. „A szuverén kívül áll az általánosan érvényes jogrenden, ám mégis hozzá tartozik, mert ő illetékes az alkotmány teljeskörű felfüggesztése kérdésében dönteni.”²¹ *Schmitt* szerint a különleges jogrendet igénylő helyzetek nem láthatóak előre, ezt a jog nem képes előre meghatározni, ezért nem is kell azt az alapszintjén szabályozni. Az alkotmányoknak csak annyi szerepet tulajdonít, hogy azoknak csupán azt kell előre meghatározniuk, hogy a különleges jogrend idején ki gyakorolhatja a hatalmat. Értelmezésében a szuverenitás letéteményese a jog által nem kötött politikai hatalom. A kivételes hatalom elszakad a jogtól. „*Carl Schmitt* kivételes állapota egy olyan politikai hatalmat feltételez, amely egyrésztől független a jogrendtől, másrésztől pedig azon felül is áll, hiszen alkalmas arra, hogy különleges helyzetben ezt a jogrendet felfüggeszse.”²²

– Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*, Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2016, 23.

¹⁶ Trócsányi: *A különleges jogrend elméleti kérdései*, 28.

¹⁷ Lásd *John Locke: Második értelmezés a polgári kormányzatról*, ford. Endreffy Zoltán, Polis, Budapest, 1999.

¹⁸ Mészáros: *Uralhatja-e a jog a kivételes állapotot?*, 33; lásd még: Kádár–Hoffman: *A különleges jogrend*, 5–6.

¹⁹ Vö. *Carl Schmitt: Politikai teológia*, ford. Paczolay Péter, Budapest, ELTE ÁJK, 1992, 5.

²⁰ Balássy Ádám Miklós: *A kormányhatározatról – tanulmány a magyar közigazgatásból, Jogelméleti Szemle*, 2022/3.

²¹ *Schmitt: Politikai teológia*, 2.

²² Mészáros: *Uralhatja-e a jog a kivételes állapotot?*, 35.

A másik csoport képviselői, Albert V. Dicey és Hans Kelsen ellentétes álláspontot fogalmaztak meg. Dicey szerint a kivételes hatalom része a jognak, ezért a főhatalom a jog uralmával együtt alkalmazható.²³ Értelmezésében az alkotmány a jog uralmán alapul, ennek felfüggesztése anarchiát jelentene.²⁴ A jog primátusát helyezi előtérbe. E felfogásban a kormányzat a hatalmát kizárólag a jog uralmával összhangban gyakorolhatja.²⁵ A különleges helyzetben is egy rendkívüli jogkörrel rendelkező, de nem korlátlan hatalmat gyakorló kormányzatról beszélhetünk.²⁶ Kelsen szerint (is) az állam és a jog nem válik el egymástól, az alkotmánytól nyerik el érvényességüket.²⁷

E két megoldásban közös, hogy nem beszélhetünk egyik esetében sem két jogrendről. Dicey szerint ez elképzelhetetlen, hiszen a rendes jogrend szerinti uralom kiterjed minden helyzetre, így a kivételes állapotra is. Schmitt értelmezésében a kivételesség a lényeges, vagyis a szuverén dönt arról, hogy a rendes jog felfüggeszthető legyen a rendes állapot helyreállítása érdekében, vagyis ebben az értelmezésben a kivételes állapot tekinthető az egyetlen jogrendnek.²⁸

„A polgári átalakulás eredményeként létrejövő alkotmányokban kellett választ adni a védelmi és biztonsági kihívásokat jelentő különleges helyzetek kezelésére.”²⁹ Ez a jogforrási hierarchia a hatalmi ágak tényleges elválasztásának, valamint a közös és a közérdek védelme *de facto* érvényesülésének kérdésével függött össze.

A 19. század második felében egyre több állam deklarálta az egyének és a közösségek jogait.³⁰ Az ipari forradalom és a gyarmatosítás következtében a gazdasági kapcsolatok és a nagyhatalmak politikai játszmái globálissá váltak. A megváltozott világban új problémák jelentkeztek: az elnyomott népek önrendelkezési törekvésének³¹ következtében megjelent a terrorizmus; az ipari fejlődéssel és a gyárak számának növekedésével kialakult a munkásosztály, majd annak érdekképviselői. Emellett átalakult a hadviselés: új fegyverek jelentek meg, a mozgósítási idő töredékére csökkent, az információ áramlása felgyorsult.

²³ Albert Venn Dicey: *Bevezetés az angol alkotmányjogba*, ford. Tarnai János, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1902, 263.

²⁴ Uo., 191.

²⁵ Lásd: Balássy Ádám Miklós: A hatalommegosztás és hatalomfelosztás doktrínája, *Jogelméleti Szemle*, 2020/1, 1–17.

²⁶ Vö. Mészáros: *Uralhatja-e a jog a kivételes állapotot?*, 37–38.

²⁷ Lásd: Hans Kelsen: *Tiszta jogtan*, fordította: Bibó István, ELTE Bibó István Szakkollégium, 1988.

²⁸ Vö. Mészáros: *Uralhatja-e a jog a kivételes állapotot?*, 39.

²⁹ Trócsányi: *A különleges jogrend elméleti kérdései*, 30.

³⁰ Franciaországban az Emberi és Polgári Jogainak Jogok Deklarációja, az Amerikai Egyesült Államok első tíz alkotmánykiegészítése, Magyarországon az 1848-as áprilisi törvények jogkiterjesztő törvényei.

³¹ Vö. Kelemen Roland: A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény országgyűlési vitája és sajtóvisszhangja, *Parlamentari Szemle*, 2016/1, 71.

Az uralkodók hatalmának korlátozásával, az állampolgárok alapjogainak deklarálásával az állam mozgástere csökkent. Alkotmányos keretek között kellett megoldást találni, és ennek eredménye lett a végrehajtó hatalom számára biztosított rendkívüli felhatalmazás, amely alkotmányos keretek között tette lehetővé az alapjogok korlátozását.

A különleges jogrend fennállása esetén fontos kialakítani egy olyan *régime*-et, amelyen keresztül figyelemmel követhető a jogállami és alkotmányossági garanciák megfelelő érvényesülése, azaz ellenőrizhető, hogy a bevezetésére milyen okból került sor, és hogy az adott válsághelyzet milyen szabályozást igényel (különös tekintettel az alapjogokra).³²

A különleges jogrend esetén közhatalom gyakorlására kerül sor. A jogállamiság alapvető követelménye, hogy a közhatalom gyakorlására jogi keretek között kerül sor, sőt a hatalomgyakorlás jughoz kötöttsége deskriptív szöveg helyett mára preskriptívvé vált, azaz alkotmányos [...] kötelezettsége az államnak, hogy a jog szabályai elsőbbséget élvezzenek az állami hatalomgyakorlással szemben.³³

Ebből következik, hogy egy jogállamban a közhatalom gyakorlásának különleges jogrend esetén is a jogi normák által szabályozottnak kell lennie.³⁴ A jogi normák legyenek részletesek, hogy ne lehessen kiterjesztően értelmezni azokat. Az általános magatartási szabályokat előzetesen kell megalkotni, mert *az ad hoc* jellegű jogalkotás esetén az állampolgároktól nem várható el a normakövetés.³⁵

ALAPJOGOK HELYZETE A KÜLÖNLEGES JOGREND ALATT

A különleges jogrend alapjog-korlátozásokat tartalmazhat, ugyanakkor fontos kiemelni a szabadság és biztonság dichotómiáját. Az állam garantálja a biztonságot speciális szabályok segítségével, de ennek az ára bizonyos mértékű alapjog-korlátozás. A különleges helyzetekben a rendes jogrendhez képest változásokon eshet át az alkotmányos demokrácia, olyannyira, hogy lehetővé teszi a különleges helyzet elhárítását – és ilyenkor a demokrácia hibernálódik.³⁶ A kormányzatnak nagyobb hatalma lesz, és lehetőséget kap egyes alapjogok korlátozására vagy felfüggesztésére.

³² Vö. Kádár–Hofmann: *A különleges jogrend*, 10.

³³ Csink: *Mikor legyen a jogrend különleges?*, 12.

³⁴ Lásd: Balássy Ádám Miklós: Jogállam, joguralom vagy jogállami joguralom? A különálló Közigazgatási Bíróságról szóló T/6295-ös törvényjavaslat problematikái, *KRE-DIT*, 2019/3.

³⁵ Vö. Csink: *Mikor legyen a jogrend különleges?*, 12–13.

³⁶ Kukorelli István gondolatmenete egy kari TDK-ülést követően.

Erre csak akkor kell alkotmányi felhatalmazást adni különleges jogrend idején, ha a korlátozásra az állam normális működése esetén nincsen lehetőség. Vannak olyan alapjogok, amelyek korlátozottan érvényesülnek ilyen helyzetekben és szélesebb körben korlátozhatók (pl. gyülekezés szabadsága, véleménynyilvánítás szabadsága, mozgásszabadság), de ezek korlátozása ilyen körülmények között alkotmányosnak tekinthető.³⁷ Fontos azt kiemelni, hogy „az alkotmány különleges jogrend idejére sem adhat biankó felhatalmazást jogkorlátozásra, hanem az alanyi jogok érvényesíthetősége csak annyiban korlátozható, amennyiben ez a szükségesség és arányosság feltételeinek megfelel”.³⁸

Fontos kiemelni, hogy vannak olyan alapjogok, amelyek a különleges jogrend ideje alatt sem korlátozhatók: ilyen az élethez való jog; a halálbüntetéssel összefüggő korlátozások; a kínzás tilalma; a kegyetlen és megalázó bánásmód tilalma; a rabszolgaság és rabszolgakereskedelem tilalma; a *nullum crimen sine lege* elv; a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága; a jogképesség védelme.³⁹

Ha a közhatalom olyan normatív vagy egyedi intézkedést akar tenni, amely a veszély leküzdéséhez szükséges és az elérni kívánt céllal arányos, akkor ez az intézkedés alkotmányosnak tekinthető akkor is, ha ez alapjogok korlátozását eredményezi.⁴⁰

Ha [...] a közhatalom a különleges jogosítványait azért kapta, hogy a fenyegető jelenséget leküzdje, akkor alkotmányellenesnek kell tekinteni minden olyan intézkedést, amely nem erre irányul, ennek eléréséhez szükségtelen, vagy az élet- és vagyonbiztonság, az állam és az alkotmányos rend védelme szempontjából károsabb, mint a fenyegetés elhárítása.⁴¹

Ellenben fontos kiemelni azt is, hogy vannak olyan korlátozhatatlan alapjogok, amelyek a különleges jogrend idején ugyanúgy korlátozhatatlanok, mint normális állami működés esetén.⁴² „Mindebből pedig az következik, hogy az alapjogok alanyi érvényesíthetősége szempontjából nem igazolható a különleges jogrendi szabályok léte. Ettől függetlenül az alapjogok intézményi garanciái változhatnak, és változnak is különleges jogrend idején.”⁴³

³⁷ Vö Csink: *Mikor legyen a jogrend különleges?*, 13.

³⁸ Uo., 14.

³⁹ Kádár Pál: A védelmi-biztonsági szabályozási reform rendszer alapelveinek elemzése és lehetséges perspektívái, *Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/8, 10.

⁴⁰ Vö. Csink: *Mikor legyen a jogrend különleges?*, 13.

⁴¹ Uo., 14.

⁴² Vö. uo.

⁴³ Uo.

A különleges jogrend alapjog-korlátozása során felmerülő megközelítések

Az egyik lehetőség, hogy a különleges jogrend idején bármiféle korlátozás megvalósulhat; a másik megközelítés, hogy a különleges jogrend idején is el kell végezni az általános tesztet;⁴⁴ a harmadik megoldás egy új teszt létrehozása.⁴⁵

A különleges jogrendet lehet „immunreakciónak” is nevezni, amennyiben az állam rendhagyó működése nyújt megoldást a válságra, veszélyre, amelyet a hagyományos működés keretein belül nem lehetne kezelni. A világban folyamatosan megjelenő veszélyek elhárítása miatt szükségesnek mutatkozik az alkotmányokban való rögzítésük. Az állami beavatkozás *ultima ratioként* szolgál a válság idején, és a hatalommegosztás, illetve a jogforrási hierarchia lazítását feltételezi. A hagyományos állami működés a veszély elhárításáig felfüggeszthető. Az alapjogok korlátozása nem lehet pusztán cél, hanem a fenyegetés elhárításának eszköze. „A különleges jogrend közvetlen jogot védő funkciója abban nyilvánul meg, hogy a közösség számára becsebb vagy korlátozást nem engedő jogok javára és erősebb védelme érdekében más jogok korlátozásának tiszteletben tartását követeli meg.”⁴⁶

A KÜLÖNLEGES JOGREND FELETTI KONTROLLMECHANIZMUSOK

Különleges jogrend fennállása esetén a végrehajtó hatalom megerősödik, és az erős hatáskörök nagy felelőséggel jár(hat)nak. Ez mindaddig demokratikusnak tekinthető, amíg a felhatalmazott valamilyen számadással tartozik. Ehhez meg kell teremteni a feltételeket, amelyekkel felelősségre lehet vonni a felhatalmazottat. Főszabályként a végrehajtó hatalom a népképviselői szervnek tartozik felelőséggel,⁴⁷ és ez a különleges jogrend idején halmozottan igaz. „Mivel viszont épp a hatékony cselekvés, az operatív fellépés a különleges jogrendi szabályozás

⁴⁴ Itt meg kell vizsgálni a jogkorlátozás alapjául szolgáló célkitűzést; az eszköz alkalmasságát és szükségességét; a cél és a korlátozás arányosságát. A célkitűzés lehet másik alapvető jog biztosítása; vagy valamilyen közérdekű megfontolás. Az arányossági teszt esetén, az előbb említett kritériumokon akkor lehet „tovább lépni”, ha az előző kritérium megfelelő eredménnyel zárult. Bővebben lásd Pozsár-Szentmiklósy Zoltán: Az arányossági teszt a jogalkalmazásban, *ABSz*, 2016/2. <https://szakikkkadatbazis.hu/doc/2138946> (Letöltés: 2025. május 13.)

⁴⁵ Bővebben lásd Csink Lóránt: Alapjogok a különleges jogrend idején, *Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/8, 6.

⁴⁶ Trócsányi: *A különleges jogrend elméleti kérdései*, 34.

⁴⁷ Sok esetben, mert a rendkívüli felhatalmazás legtöbbször a népképviselői szervtől fakad.

célja, épp ezért a folyamatos kontroll nem valósul meg úgy, mint »békeidőben«, rendes keretek között.⁴⁸

A politikai kontroll másik – talán legerősebb – eszköze a nyilvánosság. „[A] különleges helyzet leküzdése érdekében a nyilvánosság is korlátozható, de célszerű lenne például, ha a különleges jogrend megszűnése után a kormányzat egy nyilvános és átfogó jelentésben adna tájékoztatást a döntések okáról, céljáról és eredményéről.”⁴⁹

A KÜLÖNLEGES JOGREND MEGJELENÉSE A MESSZI-MESSZI GALAXISBAN

A *Star Wars* univerzumot vizsgálva hatalomtechnikai szempontból fontos kitérni a – *Palpatine főkancellár* által mozgatott – Független Rendszerek Konföderációjára, amely egy szeparatista mozgalom volt a klónok háborújának idején, és e szövetségbe a Köztársaságtól elszakadt bolygók csatlakoztak. A Köztársaságból kivált bolygók konföderációvá alakulása jelentős mozzanatnak tekintendő a történetben, ennek a folyamatnak a megakadályozása miatt került sor ugyanis a Birodalom kikiáltására. Ezt az eseménysorozatot egészíti ki a klónháború *casus belli*je, a szeparatisták – Palpatine által szorgalmazott – fegyverkezése. A szeparatista fenyegetés fontos külső hatás volt, amely a Szenátust abba az irányba terelte, hogy a főkancellár megkapja a szükséges rendkívüli jogköröket.

A *geonosisi* csata előestéjén *Jar Jar Binks* képviselő indítványozta – tartva a Független Rendszerek Konföderációjának fenyegetésétől –, hogy a Szenátus ruhazza fel rendkívüli jogokkal a főkancellárt.⁵⁰ Ezzel a felhatalmazással tudta a főkancellár elfogadtatni a „klónhadsereg létrehozásáról” szóló törvényt, majd bevetni magát a hadsereget.⁵¹

A Galaktikus Alkotmány tette lehetővé a főkancellár számára, hogy megbízatásának letelte után is hatalmon maradjon, a *sunset klauzula*⁵² ellenére. A rendkívüli felhatalmazás a klónok háborújának⁵³ végéig – azaz a felhatalmazás adta rendkívüli körülmény megszűnéséig – tartott volna.

⁴⁸ *Alapjogok a különleges jogrend idején*, 12–13.

⁴⁹ Uo., 13.

⁵⁰ George Lucas (rend.): *Star Wars, II. rész: A klónok támadása*, Lucasfilm Ltd., 2002, 1:33:55-nél.

⁵¹ Fandom. https://starwars.fandom.com/wiki/Emergency_Powers_Act?so=search (Letöltés: 2025. május 13.)

⁵² A sunset klauzula alapvetően egy biztosítékot jelent, hogy a felhatalmazás egy bizonyos idő után megszűnjön, és a jogalkotó szerv, jelen esetben a Szenátus visszakapja a delegált hatáskört; azaz a felhatalmazás időtartamát határolja be ez a klauzula.

⁵³ Egy gyűjtőfogalomnak tekintendő. Magába foglalja a Független Rendszerek Konföderációjának fenyegetését, a szenátorok ellen megkísérelt merényleteket és természetesen magát a háborút (eleinte inkább csak a készültséget).

Az alapjogok helyzetét illetően fontos megemlíteni, hogy a főkancellár azokat a jogokat is korlátozta, amelyek korlátozhatatlanok, értve ez alatt az élethez való jogot; a halálbüntetéssel összefüggő korlátozásokat; a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságát. Mindezek a *jedik* kiirtásakor jelennek meg a történetben.

A klónok háborúja mint hadiállapot

A hadiállapot egy katonai különleges jogrendtípus, és ide tartoznak azok a nem fegyveres támadások is, amelyek súlyosságuk és jellegük miatt egy fegyveres támadással kvázi egyenértékűnek tekinthetők.⁵⁴ A hadiállapot elválaszthatatlan a háború⁵⁵ fogalmától, és három okból kifolyólag következhet be: hadüzenet miatt; az ország megtámadása vagy szövetséges ország megtámadása miatt; a kollektív önvédelmi jog gyakorlása miatt.⁵⁶ „[Háború] Csak akkor hirdethető ki, ha azonosítható a támadó fél és ha az egy másik állam. A két feltétel egyikének hiányában csak váratlan (külső) támadásról lehet szó.”⁵⁷ A rendkívüli állapot kihirdetésének előfeltétele a hadiállapot bekövetkezése⁵⁸ vagy a háborús veszély⁵⁹. Elvben tehát egy tényhelyzet⁶⁰ vagy egy minősített veszélyeztetettségi szituáció eredményezheti a rendkívüli állapot feltételeinek beálltát, amikor az állami működés meghatározó elemévé a honvédelmi érdek válik.⁶¹

A hadiállapot mellett szólna, hogy a Szenátus tartott a szeparatista támadás közvetlen veszélyétől, de konkrét hadüzenet nem történt – ha a Geonosion elfogott jediket nem tekintjük annak. A hadiállapot kihirdetéséhez viszont szükséges, hogy a támadó fél egy másik állam legyen. A Független Rendszerek Konföderációja inkább tekinthető az egész galaxisra kiterjedő – szeparatista – mozgalomnak, mint államnak, és ezért nem a hadiállapotot tartom a legmegfelelőbb különleges jogrendtípusnak, hiába tűnik evidensnek maga a háború elnevezése miatt.

⁵⁴ Vö. Ősze Áron: A különleges jogrend alaptörvényi reformja, *Parlamenti Szemle*, 2021/1, 11.

⁵⁵ A háború (nemzetközi jogi értelemben) egy speciális jogviszonyt takar, amelyből a hadviselő felekre nézve jogok és kötelezettségek hárulnak. Lásd *uo.*, 11.

⁵⁶ Jakab András – Till Szabolcs: *Alkotmányvédelem – Különleges jogrend*. https://jak.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/2166539/file/10_Alkotmanyvedelem_kulonleges_jogrend.pdf 1055. (Letöltés: 2025. május 13.)

⁵⁷ *Uo.*, 1055.

⁵⁸ Itt a nemzetközi jogi értelemben vett háború bekövetkeztét, hadüzenet küldését vagy érkezését kell érteni.

⁵⁹ Az idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye értendő ez alatt.

⁶⁰ A háborús szituáció valamilyen formájának kialakulása.

⁶¹ Vö. Jakab – Till: *Alkotmányvédelem*, 1054.

A klónok háborúja mint szükségállapot

A klónok háborúját szükségállapotként érdemes tipizálni; de mi is az a szükségállapot?

Állami szükségállapoton – első és még ideiglenes fogalmi megközelítésben – olyan kivételes, szükség- vagy válsághelyzetet értünk, amely a normális, azaz az alkotmányban és törvényekben meghatározott jogi eszköztárral nem kezelhető, vagy hatékonyan nem kezelhető. A szükségállapotra vonatkozó jog pedig kivételes cselekvési felhatalmazások olyan összessége, amelyek meghatározott állami szerveket illetnek meg konkrét szükséghelyzetek megoldásához.⁶²

Ezekben a helyzetekben célszerű olyan szabályozást kialakítani, amelyek segítenek feloldani „a cselekvés alkotmányos kötöttségeit”,⁶³ de emellett védelmet is nyújtanak a túlkapásokkal szemben, hiszen a fő cél a normál alkotmányos létező való visszajutás lenne. Fontos meghatározni, mikor is célszerű a szükségállapot kinyilvánítása. „Egy váratlan háború vagy egy katasztrofális terrortámadás veszélye mindig nagyobb, mint nulla, ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy az államnak permanens szükségállapotban kellene léteznie.”⁶⁴

A szeparatista fenyegetés elhárításához szükséges volt a főkancellár gyors, alkotmányos kötöttségek nélküli intézkedésére, amelyet a Szenátus lassú működése (is) indokoltta tett. E konkrét szükséghelyzet egy klónhadserg felállítására volt, és az ehhez szükséges hatékony fellépés miatt volt fontos a rendkívüli felhatalmazás.

A szükségállapot kihirdetése főszabályként a népképviselti szervben történik minősített többséggel (a Szenátusban ez meg is történt). További kardinális kérdés, hogy meddig is tartson ez a különleges jogrend, hiszen „a felelős szervek »elfelejthetik« kinyilvánítani a szükségállapot végét, és megtartják rendkívüli hatásköreiket”.⁶⁵ A felhatalmazás eredetileg a klónok háborújának végéig tartott volna, amikor a főkancellárnak le kellett volna mondania a rendkívüli jogosítványairól, de ezt nem tette meg.

⁶² Friedrich Kojá: Állami szükségállapot és a szükségállapotra vonatkozó jog, in Takács Péter (szerk.): *Államtan*, Budapest, Szent István Társulat, 2003, 797.

⁶³ Jakab András: A szükségállapot alapvető dilemmája és jogi természete a német alkotmányjog és irodalma tükrében, *Jogtudományi Közlöny*, 2007/2, 39. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/6110040> (Letöltés: 2025. május 13.)

⁶⁴ Uo., 40.

⁶⁵ Uo., 41.

Fontos kiemelni, hogy a rendkívüli felhatalmazás esetében nem volt sunset klauzula, amely meghatározta volna, hogy mikor is van vége a felhatalmazásnak. Nem automatikusan bizonyos cselekmény vagy időpont bekövetkezte esetén szűnt meg, hanem – az általunk ismert különleges jogrendektől eltérően – a „felhatalmazott” általi deklarációval, jelen esetben lemondással, amely nem történt meg.

„A szükségállapot jogának egyes szabályait két csoportba sorolhatjuk: a hatékonyság alapelveinek kategóriájába vagy a visszaéléstől való félelemébe. Ez a dichotómia magyarázza az egyes szabályozások részletességét is.”⁶⁶ A felhatalmazást illetően egy olyan megoldást kell(ene) létrehozni, amely képes megteremteni a hatékonyság és a visszaéléstől való félelem közötti kompromisszumos megoldást – ez azonban nem valósult meg, mert a demokrácia „átváltozott” diktatúrává...

ÖSSZEGZÉS

E tanulmánnyal az volt a célom, hogy bemutassam, miként is szövi át a jog a fiktív világok működését, azaz hogyan jelenhet meg a különleges jogrend mint jogintézmény egy műalkotásban. Igyekeztem igazolni és nem pusztán levezetni, hogy miért is veszélyes a különleges jogrendek alkalmazása, bemutatva annak *ultima ratio* jellegét. Alkalmazása nem lehet pusztán cél, hanem a fenyegetés elhárításának eszköze. A klónok háborújából fakadó különleges jogokkal felruházott főcancellár maga szabott korlátokat intézkedéseinek. E jelenség odáig fajult, hogy megtörténhetett egy kvázi legitím népirtás és egy diktatúra kialakítása, hiszen *inter arma silent leges*.⁶⁷

IRODALOMJEGYZÉK

- BALÁSSY Ádám Miklós: Jogállam, joguralom vagy jogállami joguralom? A különálló Közigazgatási Bíróságról szóló T/6295-ös törvényjavaslat problematikái, *KRE-DIT*, 2019/3.
- BALÁSSY Ádám Miklós: A hatalommegosztás és hatalomfelosztás doktrínája, *Jogelméleti Szemle*, 2020/1, 1–17.
- BALÁSSY Ádám Miklós: A kormányhatározatról – tanulmány a magyar közigazgatásból, *Jogelméleti Szemle*, 2022/3.

⁶⁶ Uo., 43.

⁶⁷ „A háború alatt hallgatnak a törvények” – idézet Cicero *pro Milone* beszédéből (IV. 10.). <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/h-B866/inter-arma-silent-leges-D61B/> (Letöltve: 2025. május 13.)

- BALÁSSY Ádám Miklós: Kormányrendelet – tanulmány a magyar közigazgatásból 2, *De Iuris-prudentia et de Iure Publico*, 2023/1, 2–14.
- BALÁSSY Ádám Miklós: Az Országgyűlési határozatokról – és a Házsabályról, *Jogelméleti Szemle*, 2024/3.
- CSINK Lóránt: Mikor legyen a jogrend különleges?, *Iustum Aequum Salutare*, XIII. évf., 2017/4, 7–16.
- CSINK Lóránt: Alapjogok a különleges jogrend idején, *Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/8, 1–13.
- CSINK Lóránt: A különleges jogrend bevezetésének alkotmányjogi megközelítése, *Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2023/3, 1–13.
- DICEY, Albert Venn: *Bevezetés az angol alkotmányjogba*, ford. Tarnai János, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1902.
- FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intéstitúciói*, Budapest, Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, 2016, 19–23.
- JAKAB András – TILL Szabolcs: *Alkotmányvédelem – Különleges jogrend*. https://jak.ppke.hu/storage/tinyce/uploads/old/uploads/articles/2166539/file/10_Alkotmanyvedelem_kulonleges_jogrend.pdf
- JAKAB András: A szükségállapot alapvető dilemmája és jogi természete a német alkotmányjog és irodalma tükrében, *Jogtudományi Közöny*, 2007/2.
- JAKAB András – TILL Szabolcs: A különleges jogrend, in Trócsányi László – Schanda Balázs – Csink Lóránt (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba* (nyolcadik, átdolgozott kiadás), Budapest, HVG–ORAC, 2021, 437–484.
- KÁDÁR Pál – HOFFMAN István: A különleges jogrend és a válságkezelés közigazgatási jogi kihívásai: a „kvázi különleges jogrendek” helye és szerepe a magyar közigazgatásban, *Közjogi Szemle*, 2021/3.
- KÁDÁR Pál: A Védelmi-Biztonsági Szabályozási Reform Rendszer Alapelgondolásának Elemzése és Lehetséges Perspektívái, *Védelmi-Biztonsági Szabályozási És Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/8, 1–32.
- KELEMEN Roland: A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény országgyűlési vitája és sajtóvisszhangja, *Parlamenti Szemle*, 2016/1.
- KELSEN, Hans: *Tizta jogtan*, ford. Bibó István, Budapest, ELTE Bibó István Szakkollégium, 1988.
- KOJA, Friedrich: Állami szükségállapot és a szükségállapotra vonatkozó jog, in Takács Péter (szerk.): *Államtan*, Budapest, Szent István Társulat, 2003.
- LOCKE, John: *Második értelmezés a polgári kormányzatról*, ford. Endreffy Zoltán, Budapest, 1999.
- MÉSZÁROS Gábor: Urallhatja-e a jog a kivételes állapotot? A kivételes állapot elmélete két rivális állaspont alapján, *Iustum Aequum Salutare*, XIII. évf., 2017, 31–41.
- ŐSZE Áron: A különleges jogrend alaptörvényi reformja, *Parlamenti Szemle*, 2021/1, 5–21.
- PÓKECZ KOVÁCS Attila: A római köztársaság válsága I. (i. e. 133–44), *JURA*, 2009/2, 139–152.

POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: *Az arányossági teszt a jogalkalmazásban*, ABSz, 2016/2. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2138946>

SCHMITT, Carl: *A politikai teológia*, ford. Paczolay Péter, Budapest, ELTE ÁJK, 1992.

TRÓCSÁNYI László: A különleges jogrend elméleti kérdései, in Nagy Zoltán – Horváth Attila (szerk.): *A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei*, Budapest, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 2021.

Egyéb forrás

LUCAS, George (rend.): *Star Wars, II. rész: A klónok támadása*, Lucasfilm Ltd., 2002.